

VETERANCENTRET

Udsendelsens påvirkning på partnere med børn

Undersøgelse af hvad der påvirkede partnere med
børn under soldatens udsendelse til Kosovo eller
Afghanistan i perioden februar-august 2009

Udsendelsens påvirkning på partnere med børn

Undersøgelse af hvad der påvirkede partnere med børn under soldatens udsendelse til Kosovo eller Afghanistan i perioden februar-august 2009

Udarbejdet ved Veterancentret af

Jimmi Andreasen, cand.psych.

Udgiver

Veterancentret
Forsvarsministeriets Personalestyrelse
Garnisonen 1
4100 Ringsted
veteran.forsvaret.dk

2. udgave, Veterancentret, maj 2016
Oprindeligt udgivet februar 2012

English title: Influence of military deployment on partners with children

Publikationen kan frit refereres med tydelig kildeangivelse.

Forsidefoto: Colourbox.

Foreslået kildeangivelse:

Andreasen, J. (2012). *Udsendelsens påvirkning på partnere med børn*. Ringsted: Veterancentret.

Andreasen J. Udsendelsens påvirkning på partnere med børn. Ringsted: Veterancentret; 2012.

INDHOLD

ENGLISH ABSTRACT	4
INDLEDNING	5
1. Formål	5
2. Metode	5
3. Population.....	6
ANALYSE AF DATA	6
1. Den missionsforberedende uddannelse	7
2. Støtte af Forsvaret.....	9
3. Børnenes reaktion	11
4. Samfundets og omgivelsernes forståelse	12
5. Livet som partner til en udsendt soldat	14
6. Leave	15
7. Hjemkomst	16
8. Oplevelsen af anerkendelse.....	17
OPSAMLING AF DATA	18
RESUME AF "PÅRØRENDERAPPORTEN"	18
RESUME AF RAPPORTEN "HJEMVENDTE SOLDATER – EN INTERVIEWUNDERSØGELSE"	20
ERFARINGER FRA HIDTIDIGE TILTAG	20
1. Militærpsykologernes erfaringer.....	20
2. Socialrådgivernes erfaringer	21
LITTERATURGENNEMGANG	21
OPSUMMERING.....	24
ANBEFALINGER	24
LITTERATURFORTEGNELSE	26

ENGLISH ABSTRACT

BACKGROUND

As part of a larger survey-study of Danish soldiers deployed to Afghanistan and Kosovo, this study investigates the mental well-being of the families of these deployed soldiers. Specifically, we here provide a qualitative analysis of free-text responses of partners of soldiers deployed in 2009 to either Afghanistan (with the International Security Assistance Force, ISAF) or Kosovo (as part of the Kosovo Force, KFOR). Hence, we aim to gain insight into the impact that deployment may have on the well-being of the soldier's partners and children.

METHODS

Based on responses to a questionnaire distributed to 787 partners of deployed soldiers, 74 partners who had one or more children were identified and their free-text responses were analysed using a qualitative approach.

The survey data was collected at four time points: before deployment, before and after the leave period, and after homecoming. Thematic analysis was applied to categorize data into meaningful units.

The results from the qualitative analysis were compared with previous findings and with clinical experiences from the military psychologists of the Danish Armed Forces.

RESULTS

Data were categorized into eight themes: 1) placement and execution of the mission training, 2) support from the Armed Forces, 3) children's reactions, 4) acceptance from society and the community, 5) life as partner to a deployed soldier, 6) the leave period, 7) homecoming, and 8) recognition.

Subsequent thematic analysis emphasized that the mission training period had a markedly negative impact on the families. Further, some respondents expressed a need for more specific and practical support from the Armed Forces, whereas others managed to mobilize their own social networks to meet this need. Lack of acceptance and recognition from society and the community was highlighted as an aspect that may lead to additional frustration for the families.

CONCLUSION

This qualitative analysis suggests that the additional strain on families, i.e. spouses and children, is not only present during deployment. Indeed, it may include the entire period from the beginning of mission training until the reintegration process is completed, i.e. a period of 1-1½ years.

The results of this study are in alignment with previous findings from both national and international studies as well as the clinical experience of the Danish Armed Forces' military psychologists.

Some recommendations for the Armed Forces are: to focus on the length the period with additional strain on the families; strengthen the communication to family members prior to the deployment; and formal recognition of the contribution of the soldiers' families before, during and after deployment.

INDLEDNING

Baggrunden for denne undersøgelse skal findes i Forsvarskommandoens rapport vedrørende udsendelsesperioder fra december 2005. Heri blev Forsvarsakademiet pålagt at undersøge, hvad der påvirker den udsendte soldats psyke og livssituation, herunder bl.a. forhold vedrørende de pårørende til udsendte soldater.

ISAF hold 7 og KFOR hold 20 blev valgt som fokus for denne undersøgelse. I september 2010 blev resultaterne af disse undersøgelser offentliggjort, og i delrapporten *Undersøgelse af, hvad der påvirker pårørende til soldater udsendt til Kosovo og Afghanistan i perioden februar-august 2009* (Hommelgaard et al., 2011) blev forholdene for pårørende belyst i en kvantitativ gennemgang af de data, som var blevet indsamlet i spørgeskemaer før, to gange under og efter udsendelsen. Denne delrapport kaldes herefter "Pårørenderapporten".

1. FORMÅL

Som konsekvens af de undersøgelsesresultater, der blev præsenteret i efteråret 2010, er Videncentret under Veterancentret blevet pålagt at udarbejde yderligere en rapport vedrørende udsendelsens påvirkning på partner med børn. Denne undersøgelse vil basere sig på en uddybet afdækning af de konklusioner vedrørende emnet, der er gjort i undersøgelsen af, hvad der påvirker de udsendte soldater og deres pårørende.

I forlængelse af Pårørenderapporten vil denne undersøgelse altså afdække, hvilke påvirkninger partnere med børn udsættes for før, under og efter udsendelse. Pårørenderapporten kunne konkludere, at denne gruppe oplevede en større grad af belastning end partnere uden børn og gruppen af forældre. Denne undersøgelse vil også berøre relevant anden forskning, som kan bidrage til yderligere forståelse af dette område. Formålet er også, at denne undersøgelse vil bidrage med grundlag for kommende anbefalinger til konkrete tiltag, som kan afdække dette område yderligere.

2. METODE

Identifikationen af deltagerne i undersøgelsen er sket gennem opsamling af de informationer, som soldaterne inden udsendelse selv har angivet om, hvem der er deres nærmeste pårørende. Inden de pårørende blev kontaktet, sendte Institut for Militærpsykologi breve til soldaterne som informerede om undersøgelsen og om muligheden for at fravælge deltagelse. Både før og under udsendelse blev de pårørende informeret om undersøgelsen.

I efteråret 2008 blev der gennemført fokusgrupper og pilotafprøvning for at sikre en god og hensigtsmæssig udformning af spørgeskemaerne. Undersøgelsen består af fire spørgeskemaer: et før udsendelse, et før leave, et efter leave og et efter hjemkomst. Udover at svare på spørgsmål på skalaer havde deltagerne også mulighed for at afgive kvalitative oplysninger sidst i spørgeskemaet. Det er disse oplysninger, som denne analyseres i denne undersøgelse. Et kort resume af resultaterne af de kvantitative data fra Pårørenderapporten (Hommelgaard et al., 2011) findes senere i denne rapport.

Udsagnene, der er uddraget af spørgeskemaerne og præsenteret i denne undersøgelse, er enkelte steder blevet tilrettet således, at stavefejl og andre forhindringer for let forståelse er blevet fjernet. I øvrigt står citaterne uredigerede.

De kvalitative data er analyseret ved analytisk induktion, hvor data fra spørgeskemaerne er blevet undersøgt og grupperet i temaer. Temaerne er herefter sammenfattet til de overordnede kategorier, der redegøres for nedenfor.

Efter gennemgangen af de kvalitative data er der et kort resume af resultaterne fra henholdsvis Pårørenderapporten samt en interviewundersøgelse gennemført af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (Kofod et al., 2010). Endelig vil de hidtidige erfaringer fra Forsvarets militærpsykologer og socialrådgivere blive gennemgået, og der vil være en kort gennemgang af relevant aktuel forskningslitteratur på dette område.

3. POPULATION

Denne undersøgelses population består af i alt 74 besvarelser fra partnere med børn og udgør 7 % af den oprindelige population på 787 besvarelser. Tretten af besvarelserne er fra partnere med børn, der har deres soldat udsendt med KFOR, og 61 er fra partnere med børn, der har deres soldat udsendt med ISAF.

Alle i denne population er kvinder, deres alder varierer fra 26 til 51 år med et gennemsnit på 37 år. De har gennemsnitligt været sammen med soldaten i 13 år med en spredning på 1 til 31 år. 69 % af partnere med børn har erfaring fra tidligere udsendelser. Desuden ses det, at 44 % af deres udsendte soldater tilhører sergentgruppen og 28 % officersgruppen, hvilket er en overrepræsentation i sammenligning med andre pårørendegrupper.

I Pårørenderapporten blev det konkluderet, at gruppen af kvinder med børn adskiller sig på to måder. Dels er det en forholdsvis lille gruppe, og dels er det en meget kritisk gruppe med forventninger og ønsker til omgivelserne og Forsvaret især. De oplever sig som mere belastede¹ af udsendelsen end andre pårørendegrupper og ønsker kortere udsendelsesperioder. Der savnes oftere opbakning fra Forsvaret og soldaten, og der er større kritik over for den støtte, der modtages. Ligeledes savner de anerkendelse og værdsættelse jf. Pårørenderapporten, hvor dette allerede er beskrevet (Hommelgaard et al., 2011).

ANALYSE AF DATA

I det følgende er de kvalitative data, som er blevet indsamlet i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen, analyseret. Analysen er opdelt efter temaer, som er lavet på baggrund af de informationer, de pårørende har givet.

Der er blevet udvalgt otte overordnede temaer, som enten forekommer bredt i besvarelserne fra de pårørende, eller som knytter sig til de konklusioner, der er draget i Pårørenderapporten. Temaerne er: 1) placering og afvikling af den missionsforberedende uddannelse, 2) støtte af Forsvaret, 3) børnenes reaktion,

¹ Belastningerne ses i form af depressive symptomer, søvnbesvær, arousal, dissociation og hæmmede sociale relationer.

4) samfundet og omgivelsernes forståelse, 5) livet som partner til en udsendt soldat, 6) leave, 7) hjemkomst og 8) oplevelsen af anerkendelse.

1. DEN MISSIONSFORBEREDENDE UDDANNELSE

Et af de mest kommenterede temaer er den missionsforberedende uddannelse, og hvad der er mere markant, er at indholdet af disse kommentarer udelukkende er negative af karakter. Det gør det naturligt at begynde analysen med dette tema, idet der lader til at være stor frustration. Der kan være flere forklaringer på, at dette er et af de mest kommenterede emner. Dels er disse oplysninger udelukkende fra det første spørgeskema, som blev udsendt under den missionsforberedende uddannelse (MISU), og dels var der flest besvarelser i den første spørgeskemaundersøgelse.

Flere af kommentarerne vedrører planlægningen af MISU, som bliver kritiseret for at være dårlig tilrettelagt. Om dette skriver en af de pårørende:

"De tre måneder inden udsendelsen, hvor der er funktionsrelateret uddannelse, er dårligt tilrettelagt. Det er faktisk den værste periode. Hverken vores soldat eller os herhjemme ved, hvad der skal ske i næste uge. Når man ved, hvad uddannelsen indeholder, kan det ikke være så svært at lave en færdig plan for perioden. Det giver mere ro i familierne. I de tre måneder er alle oppe på mærkerne og venter bare på, at soldaten skal udsendes."

To deltagere pointerer direkte den konkrete placering af specifikke øvelser:

"Der har været rigtig mange missionsforberedende øvelser i tiden op til udsendelsen – det har været ret belastende for hele familien – især to ugers øvelse lige før jul var surt. Det kunne nok planlægges bedre."

"Jeg synes ikke, det er særligt sjovt, at I har lagt en 14-dages øvelse, weekend inklusiv, lige inden de skal af sted. Planlægningen i Forsvaret kunne godt være bedre."

En anden deltager uddyber dette og udtrykker stor frustration over en manglende hensyntagen fra Forsvarets side.

"December måned er et meget dårligt tidspunkt at ligge forberedelse/uddannelse. Forsvaret siger, at det bevidst prøver at være mere familievenligt. Hvorfor forberedelser i december måned – weekender inkl.?!?! Meget ufleksibel arbejdsplads. Hvornår passer det soldaten + familien, at soldaten skal udsendes? Har man sagt A, må man også sige B. Selvfølgelig skal soldaten tage del i udsendelserne, men det burde kunne gøres mere fleksibelt. Uddannelse bør lægges, hvor det passer ind i familielivet, uden at der skal laves journaler på børn mv. Vi lever i 2009, uden at der er en ordentlig dialog mellem soldaterfamilien og arbejdsgiveren. Det var aldrig gået i det private."

Problemet med planlægningen kan have været en isoleret udfordring for ISAF 7/KFOR 20. En pårørende fremhæver nemlig, at planlægningen ikke plejer at være så stor en belastning for familien:

"Som hustru til en soldat, der skal udsendes for fjerde gang, er vi helt afklarede, men denne gang har planlægningen fra Forsvaret været utrolig dårlig. Det har været umuligt at planlægge noget familiemæssigt, da man har planlagt øvelse med kort varsel indtil fire-fem uger før udsendelsen, og da jeg har et arbejde med to uger væk og tre uger hjemme, gør det, at vi fra den 26. december til udsendelsen kun har været en uge sammen. Jeg kunne have byttet rundt på mine vagter, hvis vi havde været informeret noget før."

En stor del af kommentarerne vedrører de store praktiske, men også følelsesmæssige konsekvenser, som MISU medfører for partneren og børnene. Af dette kan udledes, at de oplever, at der er mindre opmærksomhed – både fra soldaten, men også fra Forsvaret – på det afsavn og de vanskeligheder, som MISU medfører, end der er på det afsavn og de vanskeligheder, som selve udsendelsen medfører. Det må formodes, at de følgende udsagn, der beskriver disse udfordringer, er mere generelle for alle udsendelseshold:

"Ud over det rent praktiske med at få passet børn, når jeg er i fast aftenvagt, så er det en stor følelsesmæssig belastning at være fra hinanden så meget, når jeg også ved, at børnene og jeg nu skal undvære ham helt i et halvt år. Forsvaret opfordrede på pårørendearrangement til, at vi skulle sørge for at få snakket tingene igennem, men det kræver jo, at vi fysisk befinder os i samme rum!"

"Jeg har godt kunne forberede mig på udsendelsen, men havde ikke i min vildeste fantasi forestillet mig, at missionsforberedelse uddannelse er så tidskrævende."

"Jeg synes, at det er vanskeligt med alle de kurser og øvelser, min mand skal på op til udsendelsen. I forvejen skal jeg undvære ham i et halvt år, og han har kun en lille uges tid hjemme, inden han rejser. Savnet er vanskeligt nok i forvejen. Jeg har behov for nærhed og tæthed i ugerne op til, og det er vanskeligt, idet han ikke er hjemme. Det gør mig rastløs og ensom."

"Jeg synes, at man skal være bevidst om, hvor stor en belastning det er, at soldaten med familier/børn skal udsendes. Det er ikke bare under udsendelsen, men også den lange periode før, hvor der trænes til udsendelsen. Det er vigtigt, at de soldater, der har stor erfaring, også har mulighed for at få deres privatliv til at hænge sammen. Ellers ender de med ikke at have nogen base, fordi omgivelserne bliver slidt op ved det store fravær, som et soldaterliv kræver."

"[...] efter beslutningen var taget, og tidspunktet planlagt, bliver vi informeret om et fire og en halv måneders uddannelsesforløb i Jylland, så jeg bliver alene med et to måneder gammelt barn – og det havde jeg ikke lyst til!!!! Er sikker på, at det har præget min sindstilstand meget i negativ retning, for jeg føler, vi er blevet snydt for rigtig meget tid sammen. Nu var adskillelsen pludselig 10 måneder i stedet for seks – selvom de første selvfølgelig ikke var farlige, har de bare været med til at gøre det hele meget stressende for mig."

"Synes, at det halve år op til udsendelsen er meget anstrengende med meget tid uden alm. familieliv – både fordi soldaten er meget væk på øvelse og lignende, men også ustruktureret, så man hele tiden skal stå klar til at tage alle familieopgaver på sig. Mange øvelser har været informeret kort tid forinden, så man ikke kan planlægge meget i privatlivet."

"Min erfaring er, at det ikke så meget er missionen, der tærer på forholdet, men lige så meget tiden op til."

"Det er hårdt at skulle undvære sin soldat, mens han er ude i seks måneder. Men det er endnu mere hårdt at undvære ham i det halve år op til udsendelsen, hvor han stort set aldrig er hjemme. Den periode hvor man mest har brug for at være sammen med ham for at lade op og forberede sig på selve udsendelsen."

Hvad angår den missionsforberedende uddannelse, ses den altså at medføre en stor belastning for de deltagere, som har valgt at kommentere på dette. Dette ses på to områder, dels den overordnede planlægning, som opleves forstyrrende og bidrager til uvished, og dels det fravær, som MISU medfører, og de konsekvenser der deraf følger for familien.

2. STØTTE AF FORSVARET

I Pårørenderapporten blev det fastslået, at 25 % af partnere med børn er utilfredse med den støtte, de modtager af Forsvaret. I den samlede population er der stor tilfredshed med Forsvarets støtte, hvilket også understøttes af de kommentarer, som partnere med børn er kommet med:

"Jeg synes, at Forsvaret siden 2002 er blevet bedre til at informere familie før og under udsendelsen."

"Jeg er meget overrasket over alt det materiale, der kommer via mail, og info fra HOK, hvad jeg er meget taknemmelig for. Det gør, at man kan følge med, samt at soldaten kan svare på spørgsmål, man måtte have."

Der udtrykkes også flere gange tilfredshed med den hjælp, som tilbydes gennem Forsvarets psykologer:

"[Jeg] ringede til Forsvarets psykologer og fik en for mig meget professionel og værdifuld støtte! Hvis ikke jeg havde fået denne kontakt, så havde jeg nok været nødt til at bede om at få min mand hjem."

"Pga. problemerne med vores barn under og efter udsendelsen har vi fået meget fin hjælp og opbakning til et psykologforløb."

I den anden ende af skalaen ses der imidlertid meget direkte udfald og anklager mod Forsvaret:

"Jeg [synes], at min mands arbejdsgiver er skyld i rigtig meget bøv l herhjemme!"

"Synes, det er for dårligt, at vi skal slås for at få deres løn. Det kan ikke være rigtigt, når det hele er så presset i forvejen. De [Forsvaret] gør det heller ikke muligt at føre et normalt familieliv, mens de er under uddannelse. Men de tror nok, at det er sådan, de ruster pårørende til udsendelsen."

Her ses en tydelig frustration og en oplevelse af manglende støtte, og det i en grad hvor Forsvaret ligefrem tillægges skylden for vanskeligheder i hjemmet.

Et af de paradoksale fund fra Pårørenderapporten er, at partnere med børn er den pårørendegruppe, som på den ene side er de mest utilfredse med Forsvarets støtte, men samtidigt er dem, der anvender de eksisterende støttemuligheder i mindst omfang. Det kunne tænkes, at årsagen til dette paradoks kunne findes i de præmisser, børnefamilier lever under. Når den ene forsørger er væk fra hjemmet, står den anden alene med ansvaret for de praktiske og følelsesmæssige udfordringer. Dette ses også illustreret oven for under punktet "Den missionsforberedende uddannelse", hvor flere nævner disse forhold som en stor udfordring ved MISU og ved missionen. Dette kunne tyde på, at partnere med børn har færre ressourcer og mindre tid til rent faktisk at opsøge og efterspørge den hjælp, der er til rådighed.

Følgende udsagn kan ses som udtryk for, at der er et stort behov for praktisk aflastning:

"Det kunne også være rart med et kone-hjælper-netværk. Et korps som kunne tilbyde praktisk hjælp til fx græs-/hækkeklipping – gennemgang af bil, fx. olie, vand og lign."

"Det ville være dejligt med en form for hjemmehjælp, mens min mand er udsendt eller et tilskud til samme. Det er svært at nå det hele med job, to børn, der skal hentes/bringes, madlavning, rengøring etc. etc. En rengøringshjælp i to, tre timer om ugen ville gøre det hele noget nemmere."

"En god ide ville være et tilbud om noget støtte i det område, man bor i – det være sig hvis der er problemer på hjemmefronten eller problemer med, at børnene bliver for påvirkede af udsendelserne. Evt. kunne det rekvireres gennem egen læge."

"Det ville være rart, hvis Forsvaret kunne tilbyde noget praktisk hjælp, eller at der evt. blev udbetalt beløb, som man fx kunne bruge på en barnepige. Personalegode = betalt au pair-pige til familier med børn!!"

Også den sociale støtte bliver efterspurgt enten i form af samtalegrupper, arrangementer for børnene og sammenkomster, der kan være med til at udvide netværket:

"Jeg synes også, der har været for få sammenkomster blandt soldater og pårørende, så der kunne komme en helhed i hvem, der er af sted sammen. Jeg synes også, at man burde bringe os, der er tilbage, mere sammen, så man havde en større gruppe at støtte sig til."

"Jeg synes, at Forsvaret skulle overveje nogle arrangementer/udflugter stilet mod børnene. De små børn under skolealderen får ikke noget ud af et pårørendearrangement."

"Voksengrupper/samtalegrupper i hele landet som fast tilbud. Grupperne skal ledes af psykolog. Emner som håndtering af følelser under en mission. Måske en gruppe kunne mødes fire til seks gange. Mange emner kan tages op. Formålet med gruppen ville være at klæde de pårørende på følelsesmæssigt til at være en del af en mission. De pårørende skulle have nogle "mestringsredskaber". Igen som tidligere nævnt: BØRNENE BETALER EN STOR PRIS!!!"

En enkelt deltager beskriver nogle af de forhindringer, der kan stå i vejen for, at man tager i mod den hjælp, som findes:

"Mens min partner var udsendt, vågnede vores første barn ofte flere gange om natten og græd og kaldte på mig. [...] Jeg havde seriøst overvejet at ringe til Forsvarets psykologer vedr. vores første barns håndtering af sine følelser, mens vores soldat var udsendt. Men ville være nødt til at tage fri fra arbejde for dette, da telefonen kun er åben i dagtimer – så fik det ikke gjort (har på jobbet ikke tid til at tale i telefon)."

Det må formodes, at en sådan situation i fremtiden lettere ville kunne forhindres, idet Veterancentret siden 1. maj 2011 har haft døgnåben telefonrådgivning.

Hvad angår støtten fra Forsvaret ses der både meget positive og meget negative vurderinger. Det kan ikke udelukkes, at noget af denne forskel kan tilskrives individuelle psykologiske forskelle, som ikke umiddelbart kan udbredes til at gælde hele gruppen. Generelt udtrykkes der dog et gennemgående behov for praktisk støtte, og der efterspørges initiativer, der kan udbygge mulighederne for at danne sociale netværk med personer i samme situation – børn såvel som voksne.

3. BØRNENES REAKTION

Denne undersøgelse viser flere steder de udfordringer, partnerne har i forhold til at tage vare på deres børn, når soldaten er væk fra hjemmet som følge af MISU eller udsendelse. Enkelte fortæller også, hvordan børnene reagerer på fraværet og afsavnet. En partner beskriver en tidligere oplevelse:

"I 2006-2007 var min mand udsendt flere gange med meget kort varsel, hvilket var en stor belastning for familien. Især børnene havde svært ved at forholde sig til det manglende perspektiv. Vores søn (barn nr. 2) reagerede ved meget ofte at blive ked af det, ville være hos mig hele tiden, græd ofte, var angst og havde svært ved at overskue forandringer. For pigerne var savnet det største og angsten for, at far skulle dø. [...] Denne gang er det et noget fredeligere Kosovo, og som storebror siger til lillesøster: Det er ikke der, hvor kisterne kommer fra."

I det følgende ses en beskrivelse af, hvordan fraværet kan have negativ betydning for relationen mellem barnet og soldaten, og hvordan familien forsøger at håndtere og modvirke den negative udvikling:

"Vores søn er ikke gammel nok til, at vi har kunnet mærke noget betydeligt. Men han foretrækker mig som mor fremfor sin far, som har været udsendt. Han prøver desuden mere sin far af, end han gør med mig. Jeg kan derfor tydeligt mærke, at han er klart"

mere vant til en hverdag alene med mig end med sin far. Vi bruger meget tid på, at vores søn skal finde ind til sin far igen og finde "respekten" for ham."

Ud fra disse to kommentarer er det vanskeligt at danne noget generelt og entydigt billede af, hvordan partnerne oplever børnenes reaktioner, men de to udsagn illustrerer to velkendte måder, hvorpå børnene kan reagere, når soldaten er væk fra hjemmet, samt de forøgede vanskeligheder, som partnere med børn mødes af.

4. SAMFUNDETS OG OMGIVELSERNES FORSTÅELSE

Et andet område, som mange af deltagerne kommenterer på, er, hvordan samfundet og omgivelsernes forståelse opleves, både på godt og ondt. Igen er børnene her et tema. Den følgende kommentar illustrerer den betydning, udsendelsen får for, hvordan børnene betragtes:

"Jeg synes selvfølgelig, at det er vigtigt, at børnehaven er opmærksom på mit barn i forbindelse med udsendelsen af sin far. Men synes, at de kan have en tendens til at overanalysere mit barns adfærd, og de opdager pludselig »nye« sider af ham..."

Dette opleves også ofte i den kliniske praksis i Militærpsykologisk Afdeling, hvor det via klienterne ses, at omgivelserne i visse tilfælde har en tendens til at over-/fejlfortolke reaktioner alene på baggrund af udsendelsen og overser, at reaktionen kan være normal og uforandret eller skyldes andre forhold. I stedet kan det være omgivelsernes forståelse af situationen, der er ændret, hvorved der sker en omfortolkning af børnenes adfærd.

En anden deltager udtrykker dog en mere positiv oplevelse med daginstitutionernes håndtering af situationen:

"De pjecer/bøger, man har fået vedr. børn, er virkelig gode, og jeg føler, at børnenes institution (vuggestue/børnehave) har taget en del af de informationer/vejledninger til sig. Jeg får virkelig god støtte af dem. Min arbejdsgiver er også virkelig en god støtte både psykisk, fysisk og praktisk. Så alt i alt føler jeg ikke, at hverdagen er hård. Har et godt netværk."

Her ses også en positiv oplevelse af arbejdsgivers måde at forholde sig på. Dette er imidlertid ikke altid tilfældet, som det ses af det følgende udsagn:

"For mit vedkommende blev det svært at passe et fuldtidsarbejde, især fordi arbejdspladsen absolut ikke udviste forståelse for situationen."

En enkelt deltager oplever en grad af positiv opmærksomhed på en situation, som hun ikke selv ser som noget særligt. Der kan af det følgende ses, at vedkommende ikke føler sig forstået:

"Folk er enormt gode til at synes, at jeg nærmest er en heltinde, fordi jeg kan "overleve", at min mand er væk, mens jeg passer vores lille datter. Det er meget belastende at høre på, selvom det bliver sagt i bedste mening. De forstår ikke, at man lynhurtigt lærer, hvordan man får hverdagen til at fungere bedst muligt, og at det bare er en del af vores

liv. Min mand er soldat, og det støtter jeg ham i. Længere er den ikke. Derfor er jeg ikke super sej og uovervindelig. Jeg har bare accepteret, at det er det, han gerne vil, også selvom det betyder, at hverdagen er mere hård, og at jeg savner ham rigtig meget.”

I det følgende udsagn ses igen en oplevelse af manglende forståelse fra omgivelserne, som dog er af mere negativ karakter:

”Folk har enormt svært ved at forstå, hvordan min mand kan være udsendt, når vi har en lille datter, samt hvordan jeg overhovedet kan klare det. Det kan være enormt belastende at skulle sidde at forsvare, hvis man har en periode, hvor det hele bare er lidt mere anstrengende. Folk siger også altid, at så må det være sidste gang, han skal udsendes, og viser ikke forståelse for, at det er hans job. Selvfølgelig et lidt anderledes job, men det er det, som gør ham glad. De har enormt svært ved at se det som et rigtig job (selvfølgelig ikke nærmeste pårørende og tætteste venner.)”

Disse to ovenstående udsagn viser, at den måde, hvorpå omgivelserne forholder sig til partneren og soldatens udsendelse, også kan være en belastning for den enkelte.

En enkelt deltager gengiver sit indtryk af, hvordan omgivelserne på et mere overordnet niveau forholder sig:

”Er skuffet over så lidt fokus medierne/omverden efterhånden har på, at vi er et land i krig. Som pårørende til en soldat finder jeg, at det er lidt respektløst.”

Omvendt giver en anden deltager udtryk for stort set det modsatte:

”Jeg er meget glad for, at folk nu er begyndt at tænke over det, soldaterne gør, og på deres pårørende. Til dels både med tv-serier og bøger/dialoger i tv.”

I den følgende og sidste kommentar for dette tema berøres det faktum, at det meste af fokus går til soldaterne og ikke til partneren:

”Alle taler om, hvor farligt det er for soldaterne, og hvor fysisk og mentalt krævende det er. Men ingen tænker på, at det er anstrengende at få logistikken omkring tre små børn, fuldtids(aften)arbejde, huslige pligter mm. til at køre. Eller på at man altid er på – med social isolation, manglende nattesøvn og bekymring for sin soldat oven i.”

Denne kommentar kan også ses som et eksempel på oplevelsen af ikke at få anerkendelse, som i øvrigt vil blive berørt mere grundigt nedenfor.

Samlet kan det siges om partnernes oplevelse af samfundets og omgivelsernes forståelse, at den i flere tilfælde bidrager til forøget frustration og understreger partnernes fornemmelse af ikke at blive forstået.

5. LIVET SOM PARTNER TIL EN UDSENDT SOLDAT

Det at være partner til en udsendt soldat bidrager til øgede udfordringer, som det også ses i det ovenstående. Flere af deltagerne beskriver, hvordan livet som "græsenke" opleves og hvordan de håndterer det. Flere udtrykker en accept af soldatens valg og støtter op om det. En nævner mere specifikt, at hun dog kunne ønske sig en anden situation, og at livet som soldaterkone har konsekvenser ud over bare udsendelsen:

"Jeg må da indrømme, at jeg gerne ser min mand i en anden arbejdssituation, så vi får en "normal" hverdag, hvor jeg ikke skal være alenemor. Med det mener jeg, at der vil komme en videreuddannelse, hvor han igen skal være væk i hverdagen. VUT II, og så er der tre år til næste udsendelse. Jeg bakker selvfølgelig op om hans arbejde, men man kan godt blive træt af at "vente" på et liv sammen. Skilsmisseprocenten er naturligvis høj i Forsvaret!"

En anden beskriver, hvordan hun bruger sit netværk til at klare situationen, men bebrejder dog Forsvaret for ikke at gøre nok for familierne:

"I [Forsvaret] skal lære at tænke mere på soldatens familie. Jeg har op- og nedture, men skal nok klare det pga. mit netværk udenom jer. Jeg glæder mig til, at udsendelsesperioden er slut. Selvom det er svært, så bakker jeg min mand op, for desværre er det jo en del af arbejdet. Det er tanken om måske at skulle blive alenemor til fem børn, der er hårdest i det her forløb."

Ovenfor blev temaet om støtte af fra Forsvaret gennemgået, og her blev det konkluderet at mange efterspørger konkret, praktisk hjælp. Følgende kommentar viser, hvordan en familie har valgt at håndtere dette selv:

"Jeg har prøvet et par udsendelser, hvor jeg har været alene med vores børn. Det ene barn fik jeg endda alene. Jeg har snakket med flere soldaterfruer i samme situation, hvor to af dem måtte sygemelde sig med stress. Den ene fik en au pair-pige de sidste tre måneder og kunne varmt anbefale denne løsning. Det er svært at bede folk om hjælp igen og igen, og nogle gange er det umuligt at finde hjælp, selvom det virkelig brænder på! Jeg taler af erfaring. Denne gang kommer der en au pair-pige og bor hos os i hele perioden. Så går tiden nok hurtigt med alt det, vi skal opleve. Og ungerne får også lært noget engelsk. Kort sagt... Jeg tror, at en au pair er den bedste løsning på en manglende farmand :)"

De følgende to kommentarer viser, når udsendelsen er en belastning for den enkelte partner, som følge af de forøgede byrder, de står med under udsendelsen:

"Jeg synes, at det sværeste er soldatens opgaver, som nu skal udfyldes af mig selv eller andre. Dvs. at være far, det huslige samt varetage dagligdagsopgaver. Er på barsel nu, men har derfor også øget behov for at være sammen med andre voksne. Den sociale del med at snakke voksensnak. Jeg mangler helt klart yin-yang-modellen i familiebilledet."

"Jeg føler mig stadig lidt træt/slidt fysisk og psykisk efter udsendelsen. Har et større behov for at gøre nogle ting for mig selv efter at have "været på" konstant i et halvt år."

På den anden side ses også, at udsendelsen kan have positive konsekvenser for forholdet trods de besværligheder, der kan være undervejs:

"Jeg har været til mange samtaler med børnehaven om mine/vores børn pga. problemer/ændret adfærd såsom aggressivitet, sorte tanker, indesluttethed, asocial adfærd, manglende autoritetstro, og den lille er røget bagud i udviklingen. Fysisk og verbalt [...] Da jeg troede, at jeg skulle slappe af og samle mig, da min soldat kom hjem, var alt lige pludselig galt, og det hele var min skyld! Men nu har vi fikset problemerne og er blevet meget bedre til at snakke om tingene og blive på egen banehalvdel. Så noget konstruktivt er der kommet ud af det."

En enkelt deltager fortæller, at udsendelsen ligefrem har været god for forholdet:

"Jeg synes faktisk, at udsendelsen har været positiv for vores forhold. Ting er sat i perspektiv. Vi taler godt sammen i telefonen. Han er positiv og glad."

Den sidste kommentar opsummerer, hvordan mange af partnerne oplever situationen:

"[...] det [er] meget træls at undvære ham. Det er det, som er belastende, især når vi er vant til at dele de praktiske opgaver. Det er jo heller ikke kun de seks mdr., hvor udsendelsen er. Det er jo faktisk ni måneder + det løse, de er væk hjemmefra!! :) Så de fleste soldater kan og må glæde sig over, at vi er nogle stærke kvinder!"

Af det ovenstående kan ses, at det for mange er en belastning at leve i forhold til en soldat, der er udsendt, når man har børn sammen. Samtidigt ses det også, at de familier, som har et godt netværk, eller som finder praktiske løsninger selv, ikke oplever det som helt den samme belastning. I enkelte tilfælde ses udsendelsen sågar som et positiv bidrag til forholdet.

6. LEAVE

I Pårørenderapporten blev det konkluderet, at partnere med børn var den gruppe, hvor det var mest udtalt, at der var et ønske om kortere udsendelsesperioder, og at leaven burde afskaffes. Nedenfor ses to beskrivelser af, hvor leave opleves negativt.

Det første udsagn beskriver selve leaveperioden som god, men at den har den negative konsekvens, at der skal tages afsked endnu engang, og dette er det mest belastende ved leaven:

"Jeg mener absolut, at leaveperioden bør afskaffes. Vi havde tre gode uger sammen, men det var utrolig hårdt at tage afsked igen. I hele leaveperioden vidste vi, at vi snart skulle sige farvel igen. Udsendelsen kunne derimod gøres én måned kortere, og dermed kunne en masse planlægning vedr. leave undgås. Selv vores søn på 11 år har sagt, at der ikke burde være leave. Det er alt for hårdt."

I det følgende udsagn beskrives det, hvordan deres fælles barn reagerede på at skulle tage afsked:

"Det har været svært med leave, når vores barn ikke er ældre. Hans rytme vendes ok på tre uger, og han tror lige far er hjemme og vupti, så er han rejst igen. Vi havde en meget hård periode efter leave med en meget ulykkelig dreng. Han kaldte på far, bad mig om at køre til flyvemaskinen, slog mig endda engang i mellem, men accepterede, at far var væk igen. Men nu vil han stadig ikke snakke så meget i telefon med ham. Så godt de snart er hjemme."

De ovenstående to kommentarer viser, at de pårørende er glade for at have deres soldat hjemme, men at de foretrækker at undvære leaveperioden, fordi den endnu engang aktiverer den sorg, der udløses i forbindelse med afskeden.

7. HJEMKOMST

Heller ikke hjemkomsten beskrives som ukompliceret, selv om man umiddelbart kunne tro, at det ville være en lettelse at få sin soldat hjem, så kan det dog også medføre problemer for den enkelte familie.

En deltager beskriver situation som dobbelt: på den ene side en glæde og på den anden side en uhensigtsmæssig udviklet adfærd som følge af udsendelsen:

"Det har jo været dejligt at få min mand hjem igen, at være to om tingene og få hverdagen op at køre igen. Men jeg kan også mærke, at hans udsendelse har skubbet til nogle ting inde i mig og udløst nogle reaktionsmønstre, som jeg ikke tror, at jeg kan blive kvit. Det skader blandt andet forholdet til mine børn. [...]"

En anden beskriver de vanskeligheder, der ligger i at få soldaten integreret i familien igen:

"Svært at få soldaten hjem – med det mener jeg, at seks måneder alene med to børn, der får man sine egne regler og rutiner. Soldaten har måske følt sig lidt overflødig."

Og den sidste udtrykker stor frustration over, hvordan udviklingen har været efter hjemkomst – muligvis fordi hun har fået en soldat hjem med mere vanskelige efterreaktioner:

"I aner ikke, hvor belastende de sidste fem måneder efter udsendelse har været. Kender slet ikke min mand længere."

Disse tre kommentarer viser således, at hjemkomsten også kan have konsekvenser for familien. Af dette må konkluderes, at den samlede belastning for familien skal betragtes i en periode, som begynder med MISU, over udsendelsen og først slutter måske flere måneder efter hjemkomst. Der er således tale om en periode, der går ud over et år, hvor en familie risikerer forøget belastning som følge af udsendelsen.

8. OPLEVELSEN AF ANERKENDELSE

Pårørenderapporten kunne ud fra det statistiske materiale konstatere, at der blandt partnere med børn var en høj andel, som manglede anerkendelse – både fra Forsvaret og fra soldaten selv. Pårørenderapporten lægger op til, at der kan være et behov for at vurdere, hvilken form for anerkendelse de mangler, men at det er entydigt, at de mangler anerkendelse og påskønnelse. Ved gennemgangen af de kvalitative data ses det, at disse ønsker går i flere retninger. Som allerede gennemgået er der et udtalt ønske blandt flere om konkret praktisk støtte fra Forsvaret.

"Det lyder nok overfladisk, men det er ikke at sætte pris på familiens indsats/opbakning, at der skal gå så længe [med at få udbetalt overarbejde]. Når man ikke ser sin soldat, skal der kompenseres med det samme."

"Vi er alle kede af, at Forsvaret ikke har hjulpet os mere, når vi nu er flyttet pga. dem. Vi har stået med alt selv. Forsvaret har nok i de udsendte og glemmer soldaterne herhjemme lidt."

"Jeg synes, der er mange praktiske ting, som bliver taget for givet, at jeg ordner. Føler at alt går op i ham og hans udsendelse/udstyr – ting han mangler. Jo tættere vi kommer på udsendelsen, føler jeg et uopfyldt behov for anerkendelse og for at blive sat pris på."

"Min mand [soldaten] er også rigtig god til kontakt, og han lytter og er interesseret, så jeg får god støtte og 100 % opbakning psykisk, og det, synes jeg, betyder MEGET."

"Jeg synes, at der skulle uddeles nogle medaljer til de udsendtes børn efter udsendelsen. Som en form for anerkendelse af, at børnene har klaret den kæmpe belastning, det er at have en forælder udsendt i krig."

På trods af at de kvantitative data så tydeligt viser en mangel på anerkendelse, er der overraskende få kvalitative tilbagemeldinger på dette i spørgeskemaerne. Dermed er det yderst vanskeligt at uddrage præcist, hvilken form for anerkendelse og påskønnelse denne gruppe har behov for. På baggrund af tidligere gennemgang må det formodes, at den manglende anerkendelse fra Forsvaret kan skyldes den u hensigtsmæssige planlægning inden udsendelse, som mange nævner som et stort problem. Det kan ikke udelukkes, at oplevelsen af manglende anerkendelse kan skyldes, at partnerne ikke føler, at der tages tilstrækkeligt hensyn til familielivet.

Som et konkret eksempel, på hvad de pårørende oplever som anerkendelse fra Forsvaret, er netop denne undersøgelse. Der er flere positive tilkendegivelser om selve spørgeskemaundersøgelsens formål. Dette viser også, at et initiativ som dette er med til at give anerkendelse, fordi Forsvaret hermed viser en interesse for de forhold, der gør sig gældende for pårørende.

"Tak fordi der er fokus på os. Nogle/mange har brug for mere viden, end der hidtil har været, så tak for en god indsats."

"Ville bare sige tak for spørgeskemaet. Synes virkelig, at det er godt, at der sættes fokus på disse ting. Samtidig rigtig godt at skulle besvare, idet man sættes til at reflektere over

nogle ting og følelser, som man måske har en tendens til at skubbe foran sig i den travle hverdag! Er glad for at deltage!”

”Vil sige, at det er stort, at der bliver brugt så meget tid på spørgeskemaer til os pårørende. Det har stor betydning for familien så tusinde tak.”

”Godt initiativ med denne her spørgeskemaundersøgelse. Kanon!! Vi takker.”

Det er væsentligt at have fokus på, at anerkendelse ofte kan være noget så simpelt som opmærksomhed og det at give plads til at udtrykke frustrationer eller tanker i det hele taget.

OPSAMLING AF DATA

I det ovenstående er udsagn fordelt på otte forskellige emner blevet gennemgået og analyseret.

Samlet ses det, at den missionsforberedende uddannelse medfører belastning for respondenterne, idet den overordnede planlægning opleves forstyrrende og bidrager til uvished, samt at det medfølgende fravær har negative konsekvenser for familien. MISU medfører følelsesmæssige såvel som praktiske konsekvenser for partnere med børn, og det udledes, at der opleves mindre opmærksomhed – både fra soldaten og fra Forsvaret – på det afsavn og de vanskeligheder, som MISU medfører, end der er på det afsavn og de vanskeligheder, som selve udsendelsen medfører.

Tidligere har Pårørenderapporten vist, at partnere med børn er den pårørendegruppe, som på den ene side er de mest utilfredse med Forsvarets støtte, men samtidigt er dem, der anvender de eksisterende støttetilbud i mindst omfang. I denne undersøgelse ses der både meget positive og meget negative vurderinger af Forsvarets støtte. Generelt udtrykkes der et gennemgående behov for praktisk støtte, og der efterspørges initiativer, som kan udbygge mulighederne for at danne sociale netværk med personer i samme situation – børn såvel som voksne.

Partnernes oplevelse af samfundet og omgivelsernes forståelse viser sig i flere tilfælde at bidrage til forøget frustration og understreger partnernes fornemmelse af ikke at blive forstået.

Ikke overraskende kan det være en belastning at leve i forhold til en soldat, der er udsendt, når man har børn sammen, men det ses, at de familier, som har et godt netværk, eller som finder praktiske løsninger selv, ikke oplever belastningen i samme grad som andre familier.

Familiens belastningsperiode bør på baggrund af den kvalitative analyse anses for ikke kun at være selve udsendelsen på typisk ca. seks måneder, men bør anses for at være 1-1½ år, så perioden omfatter såvel MISU og udsendelse såvel som hjemkomst-/reintegrationsperioden.

RESUME AF "PÅRØRENDERAPPORTEN"

I september 2010 blev resultaterne af en undersøgelse af, hvad der påvirker pårørende til soldater udsendt til Kosovo og Afghanistan offentliggjort. I rapporten blev forholdene for pårørende belyst i en kvantitativ

gennemgang af de data, som var blevet indsamlet i spørgeskemaer før, to gange under og efter udsendelsen, belyst. Rapporten udgik fra Institut for Militærpsykologi ved Forsvarsakademiet (Hommelgaard et al., 2010).

De pårørende fordeler sig i fire grupper; den udsendtes forældre (71 %), partnere med børn (7 %), partnere uden børn (10 %) og søskende (12 %). Spørgeskemaerne blev sendt til de personer, som den udsendte soldat selv var blevet bedt om selv at udpege, som sine nærmeste pårørende.

Pårørende til soldater er ikke en homogen gruppe og udtrykker derfor også forskellige ønsker og behov. Gruppen af forældre er generelt positive og tilfredse, mens partnere med børn er mere kritiske og stiller krav til Forsvaret om støtte og opbakning. De har også en tendens til at være mere belastede end de andre pårørendegrupper, og de giver udtryk for, at de savner anerkendelse.

De pårørendes psykiske belastningsniveau er blevet målt i forhold til en række psykologiske symptomer og reaktioner samt sociale relationer. Det blev påvist, at niveauet af psykiske reaktioner generelt er relativt lavt, men at niveauet er højst inden udsendelsen, og at den psykiske belastning forsvinder ved hjemkomst. Dette betyder, at pårørende allerede forud for udsendelsen er påvirket af den kommende udsendelse, hvorfor rapporten tydeliggør, at en udsendelse for de pårørende starter allerede fra beslutningen om en udsendelse bliver en realitet og til, at soldaten er hjemme igen. Den psykiske belastning strækker sig således over en meget længere periode end blot de seks måneder, soldaten reelt er væk fra hjemmet og udsendt.

Det forhold, at en stor del i flere tilfælde tidligere har været pårørende til en udsendt soldat, medførte ikke færre reaktioner. De pårørende med tidligere erfaringer gav i rapporten således i lige så høj grad som de pårørende, der ikke havde tidligere erfaringer, udtryk for behov for anerkendelse og støtte. Disse resultater peger på, at Forsvaret og den enkelte soldat må betragte enhver udsendelse som en ny udsendelse, hvor tidligere erfaringer ikke kompenserer for psykisk belastning og behov for anerkendelse og støtte.

De pårørende angav at opleve støtte og opbakning i det nære miljø omkring dem. Hvad angår støtten fra Forsvaret blev den kun i begrænset omfang brugt. Det blev endvidere fundet, at når en pårørende oplever opbakning fra Forsvaret, har det en positiv indflydelse på deres holdning til fremtidige udsendelser.

Ud fra det statistiske materiale kan det konstateres, at der blandt partnere med børn var en høj andel, som manglede anerkendelse – både fra Forsvaret og fra soldaten selv. På trods af at de kvantitative data så tydeligt viser en mangel på anerkendelse, er der overraskende få kvalitative tilbagemeldinger på dette i spørgeskemaerne. Dermed er det yderst vanskeligt at uddrage præcist, hvilken form for anerkendelse og påskønnelse denne gruppe har behov for. Undersøgelsen viser dog, at anerkendelse blot kan være opmærksomhed, og det at give plads til at udtrykke frustrationer eller tanker i det hele taget.

Angående leaveperioden blev det fundet, at den generelt opleves positivt, men ca. halvdelen af partnere med børn angav, at de hellere ville have undværet leaveperioden, da det kan være meget hektisk, og især for de små børn kan det opleves som en stor stressfaktor at skulle sige farvel til mor eller far igen.

RESUME AF RAPPORTEN "HJEMVENDTE SOLDATER – EN INTERVIEWUNDERSØGELSE"

I september 2010 offentliggjorde SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd en kvalitativ interview undersøgelse af hjemvendte soldater (Kofod et al., 2010). Undersøgelsens formål var at identificere eventuelle psykiske og sociale konsekvenser af en udsendelse til international mission og undersøge, hvordan en udsendelse indvirker på arbejdsliv og samliv efter hjemkomst. Endvidere var formålet at identificere områder, hvor der er behov for øget fokus med henblik på at støtte hjemvendte soldater bedst muligt.

Denne undersøgelse fandt til sammenligning med Pårørenderapporten, at et udsnit af pårørende er væsentligt psykisk belastet af at have en søn, mand eller kone udsendt. Endvidere at de pårørende har brug for anerkendelse og støtte dels fra Forsvaret og dels fra soldaten selv, og at de pårørende generelt er positive overfor den støtte, Forsvaret tilbyder i den forberedende fase.

Modsat Pårørenderapporten indikerer SFI's rapport, at det psykiske belastningsniveau ikke nødvendigvis forsvinder, når soldaten er hjemme igen. De pårørende oplever at især i de første måneder efter hjemkomst, er soldaten mere kortluntet, irriteret og fraværende, og der kan let opstå uoverensstemmelser og følelsesmæssige konflikter.

Endelig viser rapporten, at mediernes fokus på psykiske efter- og senvirkninger af udsendelsen bekymrer mange pårørende, ligesom overvejelser om, hvorvidt soldaten skal udsendes igen, giver anledning til frustration og bekymring.

Undersøgelsen viste også, at de fleste pårørende har stor forståelse for vigtigheden af at støtte den, der er udsendt, og ikke vise soldaten, hvor bekymret og urolige de i virkeligheden er.

Endelig konkluderede undersøgelsen, at der fremadrettet synes behov for, at de pårørende forberedes bedre på at modtage deres hjemvendte soldat, der ofte kommer hjem med højt adrenalin- og stressniveau.

ERFARINGER FRA HIDTIDIGE TILTAG

1. MILITÆRPSYKOLOGERNES ERFARINGER

Igennem flere år har det været muligt for pårørende, der oplever belastninger som følge af deres soldats udsendelse, at henvende sig til militærpsykologerne.

Hvad emnerne er for disse samtaler, er det ikke muligt at føre statistik på, så oplysningerne er alene baseret på psykologernes generelle kliniske indtryk. Det skal dog understreges, at disse indtryk på ingen måde kan ses at være repræsentative for den samlede gruppe, men alene et udtryk for et klinisk indtryk hos de behandlende psykologer.

Det er indtrykket i Militærpsykologisk Afdeling, at de fleste familiehenvendelser handler om håndtering af børnenes angst eller uhensigtsmæssige adfærd op til, under og efter udsendelse. Det primære fokus er i

denne forbindelse at hjælpe forældrene eller partneren til den udsendte soldat med at håndtere disse udfordringer med barnet på en så hensigtsmæssig måde som muligt.

Med det nye elektroniske patientjournalssystem er der vi mulighed for at finde statistiske oplysninger på, hvor mange forløb der er oprettet, forlænget og afsluttet for pårørende til soldater, men der er ikke mulighed for at finde oplysninger specifikt på partnere med børn. Derfor er det ikke muligt at underbygge militærpsykologernes kliniske indtryk med statistiske data.

2. SOCIALRÅDGIVERNES ERFARINGER

Socialrådgiverne gennemførte i 2009-2010 et pilotprojekt kaldet "Samtalegrupper for børn af udsendte" (Forsvarsakademiet 2010). Ved tre forskellige regimenter: Den Kongelige Livgarde, Jydske Dragonregiment og Danske Artilleriregiment, blev disse samtalegrupper afholdt. Trods massiv annoncering og kontakt direkte til de berørte familier lykkedes det kun at få i alt 20 deltagende børn i alderen 6-14 år til de tre grupper.

Det er imidlertid socialrådgivernes vurdering, at grupperne har indfriet deres formål om at skabe frirum til børn af udsendte soldater. Grupperne har desuden skabt rammer for, at børnene har følt sig set, anerkendt og forstået. Succesen er blevet målt på, at der har været stabilt fremmøde og positiv feedback både i skriftlig og i mundtlig form. Det konkluderes, at arbejdet med børnegrupperne opleves som en naturlig forlængelse af det øvrige socialrådgiverarbejde i forhold til pårørende. Desuden vurderes grupperne at bidrage til øget modstandskraft i den udsendtes bagland på lige fod med den øvrige støtte til soldater og pårørende.

Socialrådgiverne har imidlertid oplevet projektet som meget ressourcekrævende set i forhold til, at tilbuddet kun har omfattet 20 børn.

LITTERATURGENNEMGANG

Generelt ligger den største del af forskningen inden for dette område i USA. På et væsentligt punkt kan det være vanskeligt at anvende disse forskningsresultater, som en indikation for hvordan det vil være for danske pårørende til udsendte soldater, og det er, at udsendelsesperioden for amerikanske soldater er mellem 12 og 18 måneder, hvilket er to til tre gange længere end for danske soldater. Dertil skal lægges, at det amerikanske forsvar er anderledes bygget op, idet familierne ofte kan bo på baserne og derfor er integreret anderledes, end danske familier er i forhold til det danske Forsvar. Derfor må disse resultater betragtes med et vist forbehold, idet overførbareheden om danske forhold kan være usikker. Generelt er der relativt få studier, som beskæftiger sig indgående med den særlige gruppe af partnere til udsendte soldater med børn. Oftest ser man på partnerne som en samlet gruppe.

Det hollandske universitet i Tilburg har i samarbejde med det hollandske forsvarsakademi lavet flere undersøgelser om forholdene for pårørende til udsendte soldater (Andres, 2010). Partnerne blev fulgt før, under og efter udsendelse, og resultaterne viser, at partnerne oplevede, at de militære jobkrav gjorde moderat indgreb i familielivet. Herudover bliver det konkluderet, at partnerne ikke oplever flere psykologiske belastninger end andre før og efter udsendelsen, men at det var den reelle adskillelse, der medførte belastninger. Det viser sig, at social støtte mindsker konflikterne mellem arbejdsliv og familie liv, mindsker

den psykologiske belastning og øger tilfredsheden med forholdet. De familier, som bedst tilpasser sig adskillelse som følge af udsendelse, og hvor tilfredsheden med parforholdet er højest, viser sig at have større adgang til støtte og har en mindre negativ opfattelse af de krav, som jobbet i Forsvaret medfører.

Ægtefæller til udsendte soldater har signifikant højere scorer inden for selvrapporteret stress end ægtefæller til ikke-udsendte soldater. Samtidig viser det sig, at der er en højere grad af somatisering² (Burton et al., 2008). En anden undersøgelse fra 2002 viser lignende fund, her viser resultaterne, at individuelle personlige ressourcer har betydning for tilpasningsevnen og livsglæden i forbindelse med de ændringer, som det militære liv medfører (Klein et al., 1989).

Et empirisk forskningsstudie, hvis mål var at undersøge, hvilke aspekter terapeuter skal være opmærksomme på ved arbejdet med hustruer til udsendte soldater, viser, at undersøgelsen i sig selv var terapeutisk og gav anerkendelse (Davis et al., 2011).

I den amerikanske hær findes der en særlig støtteforanstaltning kaldet Family Readiness Group, som er bindeled mellem enhederne og ægtefællerne og fungerer som støttesystem under udsendelse. Det viser sig, at trods dette tilbud og andre tilbud og ressourcer, der kan bruges til at hjælpe med at håndtere vanskelighederne ved udsendelsen, bliver de ikke brugt af mange. Ydermere viser det sig, at støttegrupper ikke altid medfører stressreduktion, men kan føre til stressforøgelse (Di Nola, 2008).

Et canadisk studie, som undersøgte stress og coping i familier, hvor udsendelsesperioden var mindst seks måneder, viste, at yngre familier (med begge forældre under 35 år) søgte mere social støtte end ældre familier, og at der ikke var nogen signifikant forskel i stressniveauet i familien, hvor udsendelsen var sket for nylig, og familier hvor udsendelsen var sket for længere tid siden (Walsh, 2005).

Amen et al. (1988) sammenfatter forskningen op til 1988 om hvilke karakteristika, der er for familien som helhed og for de enkelte familiemedlemmer hver for sig før, under og efter udsendelse. De peger blandt andet på mulige tiltag i forbindelse med udsendelsens stadier, som henholdsvis familien og Forsvaret kan gøre for at hindre negativ udvikling. Eksempelvis kan moren tage sig tid til hvert enkelt barn undervejs, forberede barnet på udsendelsen ved specifikke pædagogiske hjælpemidler såsom kort og malebøger, eller at Forsvaret udvikler materiale og tilbud specifikt rettet mod familier til udsendte soldater. Artiklen ser også på nogle af de positive følger ved udsendelse. Moren får en større grad af uafhængighed og mulighed for at cope selv, men også skolebørn kan opnå en større følelse af kompetence.

I en undersøgelse foretaget af Kelley (1994) undersøges reaktionerne hos 61 mødre til skolebørn, hvis mænd er udsendt i international mission samt ændringer i familiemønstret før, under og efter udsendelsen. Konklusionen er, at det er familieinteraktionen, der rammes hårdest under farens udsendelse. Dette ses ved færre støttende relationer, mindre sammenhæng og organisation i familien. Mødre uden erfaring med rutinemæssige udsendelser udviste mindre omsorg for børnene og oplevede mindre sammenhæng i familien. Der viste sig tre typiske mønstre i mødrenes måde at håndtere den faglige opdragelse på:

1. at give slip hvor regler og rutiner nedtones
2. at overføre angsten i forbindelse med udsendelsen til relationen med barnet, hvilket kan føre til overbeskyttelse

² Træthed, nedsat energi, søvnbesvær, menstruationsproblemer, rygsmerter og forøget hjerterytme.

3. at kompensere for fars fravær og skulle disciplinere for to (Kelly, 1994)

Lincoln et al. (2008) identificerer flere tiltag, der kan bruges til at hjælpe risikofamilier i perioder med øget stress i forbindelse med udsendelse. Allererst skal disse risikofamilier identificeres, dernæst skal man finde de soldater, der er i fare for at få problemer med genforeningen med familien på grund af skader, psykiske traumer eller misbrug, og endelig skal man bruge specialister inden for mental sundhed og med ekspertise i arbejdet med militære familier.

Rotter & Bojeva (1999) inddeler udsendelsesforløbet i tre faser: forventning, separation og genforening. Hver fase har sine temaer. De belyser, hvilke tilbud det amerikanske forsvar stiller til rådighed for familien og konkluderer, at tilbuddene ikke er tilstrækkelige i forhold til de problematikker, som familierne oplever. De anbefaler, at der intervenseres mere i forhold til grænser, forhandling og magt.

Peebles-Klieger & Klieger (1994) opstiller en model for de forskellige faser en familie oplever ved en normal og forventet udsendelse.

Fase	Tidspunkt	Karakteristika
1	Ved nyheden om udsendelse	1-2 uger med spændinger, protest og vrede.
2	Dagene inden udsendelsen	Tilbagetrækning og distance.
3	Ved selve udsendelsen	Tristhed, tab og fortvivelse.
4	6 uger efter afsked	Stabilisering og håndtering af hverdagen i form af rutiner, kommunikation med den udsendte og netværket. Enkelte kriser forekommer.
5	6 uger inden soldatens hjemkomst	Følelser af spænding og tab, blanding af frygt og håb for genforening og ændring.
6	Genforeningen	Forhandling af roller – nye og gamle. Tilvænning til ændringer og det at genfinde hinanden.
7	6-12 uger efter genforeningen. Reintegration	Tilbagevenden til en velfungerende enhed.

Resultaterne viser dog, at farlige og forudsete missioner er en langt større belastning for familierne, end forskerne umiddelbart havde forventet, og de forklarer mulige årsager til denne belastning med, at missionerne var pludselige, med massiv pressedækning af negative og farlige faktorer, trusselsniveauet i missionsområdet var højt, og missionerne var farlige. Disse faktorer medførte, hvad forskerne kalder et familietraume, hvor familierne aldrig genfinder hverdags- og normaliseringsstadiet på grund af de mange stressorer.

OPSUMMERING

Denne undersøgelse er lavet som opfølgning på resultaterne af Pårørenderapporten. Undersøgelsen baserer sig på de kvalitative udsagn, der er givet i de i alt 787 besvarelser fordelt over fire tidspunkter i forbindelse med udsendelsen af deres soldat. De kvalitative udsagn er blevet analyseret og inddelt i otte temaer: 1) placering og afvikling af den missionsforberedende uddannelse, 2) støtte af Forsvaret, 3) børnenes reaktion, 4) samfundet og omgivelsernes forståelse, 5) livet som partner til en udsendt soldat, 6) leave, 7) hjemkomst og 8) oplevelsen af anerkendelse.

Det konkluderes, at belastningsperioden kan udvides fra kun at omfatte selve udsendelsesperioden til også at inkludere perioden fra starten af den missionforberedende uddannelse til reintegrationen er afsluttet, altså en periode på 1-1½ år. Nogle af respondenterne udtrykker ønske om mere konkret og praktisk støtte fra Forsvaret, hvor andre formår at mobilisere eget netværk til denne hjælp.

Det kan ikke entydigt konkluderes, hvilken anerkendelse og opmærksomhed der savnes fra gruppen af partnere med børn, men det ses, at nogle af respondenterne har opfattet selve undersøgelsen som anerkendende.

De kvalitative resultater i denne rapport understøttes dels af de kvantitative resultater fra Pårørenderapporten og dels af SFI's interviewundersøgelse. I alle tre rapporter vises det, at de pårørende savner anerkendelse, ligesom der kommer fokus på, at en udsendelsesperiode påvirker de pårørende i en lang periode både før, under og efter en udsendelse.

De hidtidige erfaringer hos militærpsykologerne er ikke systematiserede, men baserer sig alene på kliniske indtryk, og det ses typisk, at familier søger psykologernes hjælp til støtte i forbindelse med børnenes angst eller uhensigtsmæssige adfærd op til, under eller efter udsendelse.

Socialrådgiverne har gennem deres pilotprojekt om børnegrupper konkluderet, at det har været en succes, men at interessen for at deltage i grupperne ikke har været stor. De vurderer dog, at der er et relativt stort ressourceforbrug til grupperne, og at andre tiltag bør overvejes som alternativ.

ANBEFALINGER

På baggrund af ovenstående analyse, Pårørenderapporten, SFI's interviewundersøgelse og den indhentede litteratur anbefales det:

- At have opmærksomhed på, at en udsendelsesperiode for familierne strækker sig fra beslutningen om udsendelse tages til den missionsforberedende uddannelse og henover selve udsendelsesperioden og den første tid efter hjemkomst. Dette betyder, at en udsendelse påvirker familien til den udsendte i en væsentligt længere periode end blot de seks måneder, hvor soldaten er udsendt. Det anbefales derfor, at Forsvaret iværksætter tiltag på flere niveauer i organisationen, der sikrer systematisk kommunikation, information og undervisning om, hvordan familiedynamikker påvirkes af hvervet som soldat *før under og efter* en udsendelse, startende allerede under soldaternes respektive uddannelser. Denne information og undervisning bør lægge op til på et

kvalificeret grundlag at give den enkelte soldat de nødvendige forudsætninger for at ruste sig selv og sin familie til fremtidige udsendelser.

- At der inden udsendelsen iværksættes en systematisk kommunikationsindsats for de pårørende med fokus på modtagerens behov. Dette kunne f.eks. være i form af en samlet pakke, hvor alt nuværende materiale, vigtige telefonnumre osv. samles og fremsendes.
- At Forsvaret fremadrettet arbejder på nye tiltag, der skal sikre større anerkendelse af de pårørende til udsendte soldater, herunder både de pårørendes indsats og deres eventuelt behov for støtte fra Forsvaret såvel som det omgivende samfund.

LITTERATURFORTEGNELSE

Amen, D. G., Jellen, L., Merves, E., & Lee, R. E. (1988). Minimizing the impact of deployment separation on military children: stages, current preventive efforts, and system recommendations. *Military Medicine*, 153 (9), 441-446.

Andres, M.D. (Ed.). (2010). *Behind family lines – Family members' adaptations to military-induced separations*. Tilburg, Holland: University of Tilburg.

Burton, T., Farley, D., & Rhea, A. (2008). Stress-induced somatization in spouses of deployed and nondeployed servicemen. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 21 (6), 332-339.

Davis, J., Ward, D. B., & Storm, C. (2011). The unsilencing of military wives: wartime deployment experiences and citizen responsibility. *Journal of Marital and Family Therapy*, 37 (1), 51-63.

Di Nola, G.M. (2008). Stressors afflicting families during military deployment. *Military Medicine*, 173 (5).

Forsvarsakademiet (2010). *Evaluering af pilotprojekt: Samtalegrupper for børn af udsendte*. København: Forsvarsakademiets forlag.

Hommelgaard, B., Pedersen, C. H., Bønsø, L., Christensen, S. V., Teasdale, T., & Bertelsen, M. (2011). *Undersøgelse af, hvad der påvirker pårørende til soldater udsendt til Kosovo og Afghanistan i perioden februar – august 2009 (USPER pårørenderapport)*. København: Forsvarsakademiets Forlag.

Kelley, M. L. (1994). The effects of military-induced separation on family factors and child behavior. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64 (1), 103-111.

Klein, H. A., Tatone, C. L., Lindsay, N. B. (1989). Correlates of life satisfaction among military wives. *The Journal of Psychology*, 123 (5):465-475.

Kofod, J. E., Benwell, A. F. & Kjær, A. A. (2010). *Hjemvendte soldater – en interviewundersøgelse*. København: SFI – det nationale forskningscenter for velfærd.

Lincoln, A., Swift, E., & Shorteno-Fraser, M. (2008). Psychological adjustment and treatment of children and families with parents deployed in military combat. *Journal of Clinical Psychology*, 64 (8), 984-992.

Peebles-Klieger, M.J., & Klieger, J.H. (1994). Re-integration stress for Desert Storm families: wartime deployments and family trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 7(2), 173-194.

Rotter, J. C., & Bojeva, M. E. (1999). Counseling military families. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 7 (4), 379-382.

Walsh, L. (2005). Stress and coping in the families of Canadian military members deployed overseas. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 66 (7-B), 3963.

www.veteran.forsvaret.dk

72 81 97 00

VETERANCENTRET

**Udsendelsens påvirkning
på partnere med børn**

Undersøgelse af hvad der påvirkede partnere med
børn under soldatens udsendelse til Kosovo eller
Afghanistan i perioden februar-august 2009

Udgivet februar, 2012